

ارمغانها در علم و معماری «پادیاو»

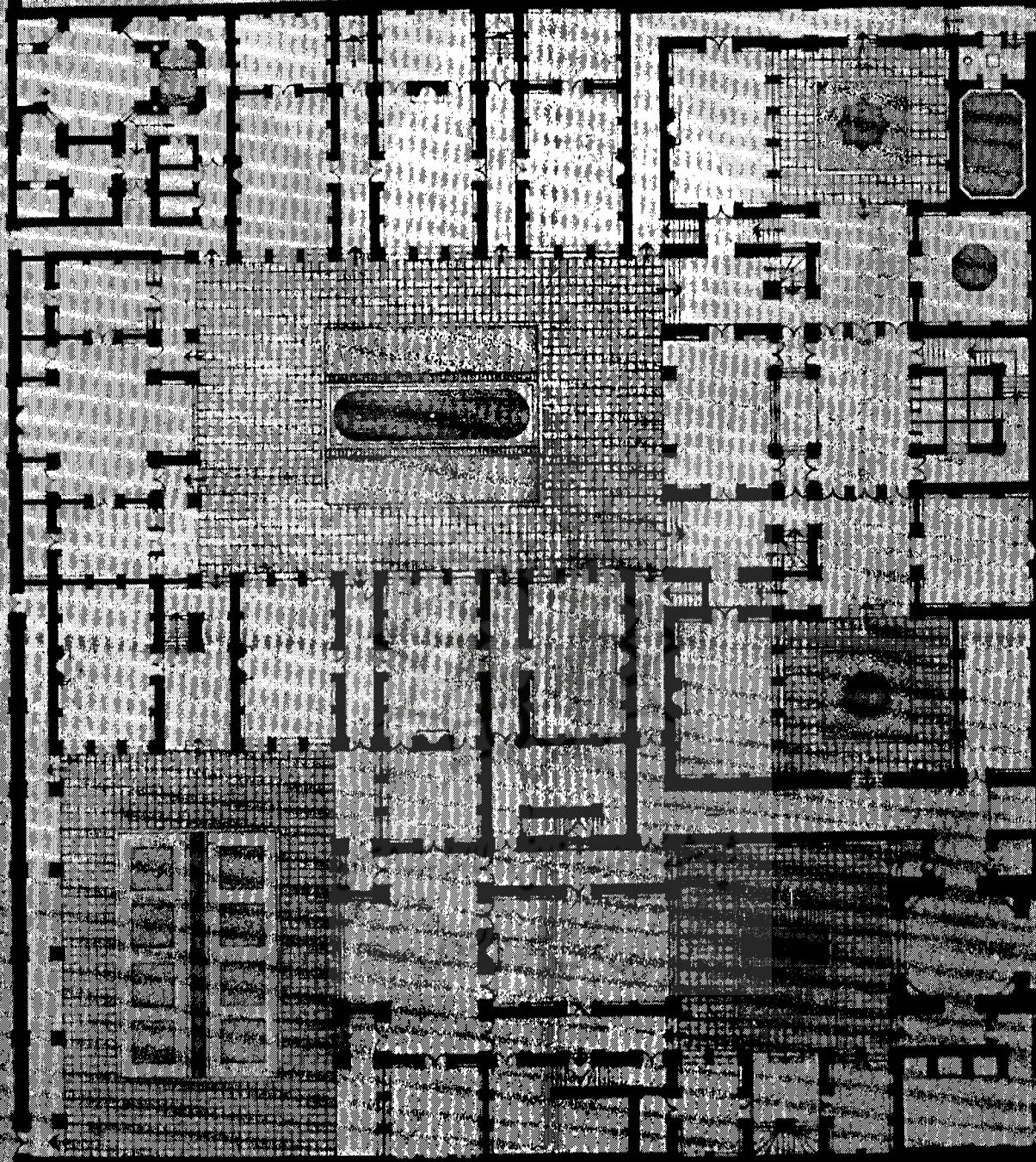
در آئین‌های کهن مردم ایران
پاکی و پاکیزگی و پرهیز از پلیدی و
آلودگی بیش از هر چیز ارج نهاده شده
پلیدی را از اهریمن می‌دانستند و برای
راه یافتن به پیشگاه اهورای بزرگ
می‌بایست نخست خود را از هر چه آلودگی
است پاک‌کنند. در دین مبین اسلام هم
به طهارت اهمیت فوق‌العاده داده شده
و پیش از نماز و هر عبادت دیگر مسلمان
مؤمن را به غسل و وضو توصیه فرموده‌اند
چونکه «پروردگار پاک است و جز پاکی
نمی‌پذیرد.»

در ادبیات فارسی نیز همه‌جا پاکیزگی
ستوده شده و بویژه در سخن عارفان
پاکدل شرط راه یافتن بسم‌نزل جانان
و بارگاه حقیقت را پاکیزگی دانسته‌اند.

مهندس محمد کریم پیرنیا

مدرسه نراقی (آقا) - درکاشان
«پادیاو در وسط حیاط»

سردابه و حوضخانه حسینیة ایلینی - قزوین

پایاب و پاتسیو و پانهای اسپانیایی و ایتالیایی درآمده و در فرانسوی و انگلیسی پاسیو و پاتیو و پیشیو شده است چنانکه ساختمان پایاب و هم توسط معماران تازه مسلمان ایرانی به شمال آفریقا و اسپانیا راه یافته و جزء زیبایی از معماری آن سامان شده است پایاب ایرانی (چنانکه نمونه‌های متعدد آن در گوشه و کنار کشور - مثلاً در تپه‌میل ورامین - نشان میدهد) چهار دیوار کوچکی بوده است که جوی آب یا برکه‌ای در میان و رختکن‌ها و طاق‌نماهایی در پیرامون داشته‌است و همین پایاب با همه ویژگی‌هایش بعد از اسلام در پیش مساجد و زیارتگاهها بنام وضوخانه‌جای گرفته است (مانند آنچه در پیش سردر جامع یزد بوده و اکنون روی آنرا پوشانده‌اند یا نمونه تازه‌تر و نزدیک

پاك و صافی شو و آنگه بخرابان در آری که صفائی ندهد آب تراب آلوده توجه پاکیزگی پیش از همه‌جا در معماری ایران بچشم می‌خورد چنانکه بیشتر پرستشگاه‌ها یا بر لب چشمه آب برپا شده یا در پیش آن جایی برای شستشو ساخته‌اند تا ستایشگران پیش از درآمدن به آتشکده یا مهرابه دست و روی و دیگر اندامها را بشویند و جامه‌های سفید و پاکیزه در برکنند و پیش‌دهان پنم به‌بندند. در فارسی کهن و میانه طهارت و شست‌وشو را پایاب و پادیاوی یا پایاب و نیز طشت آب را که با آن شست‌وشو میکردند پایاب‌دان میگفتند و همچنین جایگاههایی را که برای شست‌وشوی ساخته‌اند پایاب نامیده میشده و همین واژه است که نخست بسیار نزدیک بتلفظ کهن فارسی آن بصورت

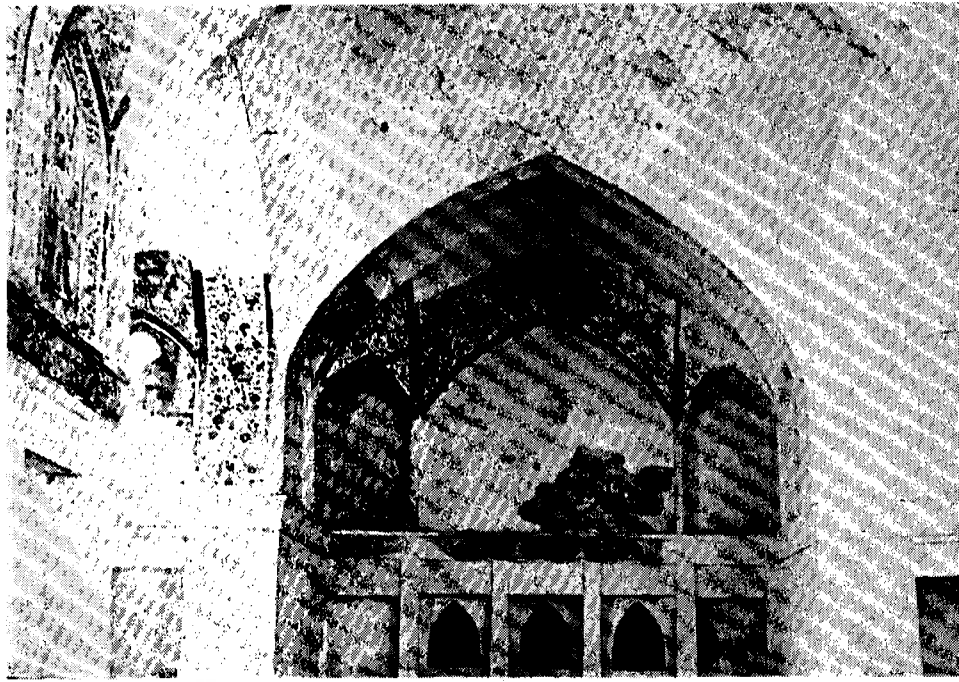
→ خانة زین‌العابدین خان درپرد (اواخر زندیه) در این خانه پنج پایاب و یک حوضخانه هست که هر کدام طرحی ویژه دارد

آفریده‌ها و داده‌های نیکش پرستیده
میشده . یکی از این پرستشگاهها که
خوشبختانه هنوز بر جای است در پشاور
(بایتخت شاهپور نخست - نزدیک
کازرون) جای دارد .

این پرستشگاه پیرامون آبیگری
سنگی با سنگ پاك تراش بنیاد شده و
گرداگرد آن راهروی سرپوشیده‌ای
فرا گرفته است . آب رودخانه‌ای که
از نزدیک آن میگذرد در راه کاری* که
در زمین کنده شده از گوشه یکی از
راهروها بدرون روان میشده و پس از
لبریز کردن آبیگرمیانی از گوشه دیگر
بیرون میرفته است .

شیوه معماری ویژه آن با سنگ‌های
تراشیده بی آژند (بدون ملاط) و بست‌های
فلزی با شیوه ساختمان کاخها و بناهای
تزدیک تفاوت دارد و این میرساند که
بسی کهن‌سالتر از سایر بناها باشد و
بخاطر احترام و ارجی که داشته شاپور
شاهنشاه ساسانی آنرا بازپیرائی کرده
است اگرچه درباره پوشش و آسمانه آن
نمیتوان بطور دقیق اظهار نظر کرد ولی
وجود شیرهای سنگی بر روی رخام و
طره دیوار این گمان را پیش می‌آورد
که شاید مانند بیشتر یادباوهای ایرانی
لبه پیش آمده یا دامنه‌ای گرد پیرامون
آبیگر را می‌پوشانده است .

بیرون شهر گور قدیم نزدیک
فیروزآباد فارس بر سر راه شیراز
آتشکده کاریان باشکوه شاهانه‌اش ایستاده
است این بنای معظم و نامور در سالهای
اخیر (مخصوصاً پس از اینکه پای
جهانگردان به آن سامان باز شده و هریک
مطابق سلیقه خود آثار ایرانی را بررسی
و حتی نامگذاری کرده‌اند) بکاخ اردشیر
معروف شده است در صورتیکه «اصطخری»
در مسالك و ممالك خود آنجا که از
آتشکده‌های بزرگ فارس یاد میکند پیش
از همه بمعرفی این بنا میپردازد (و حتی

حوضخانه فنجعلیشاهی و اشترگلوی باغشاه فین - کاشان

مردم گرمزده پناهگاه بسیار خوبی است
و گاه میشود که اختلاف درجه گرمای
گودال باغچه و حیاط باورکردنی
نیست) .

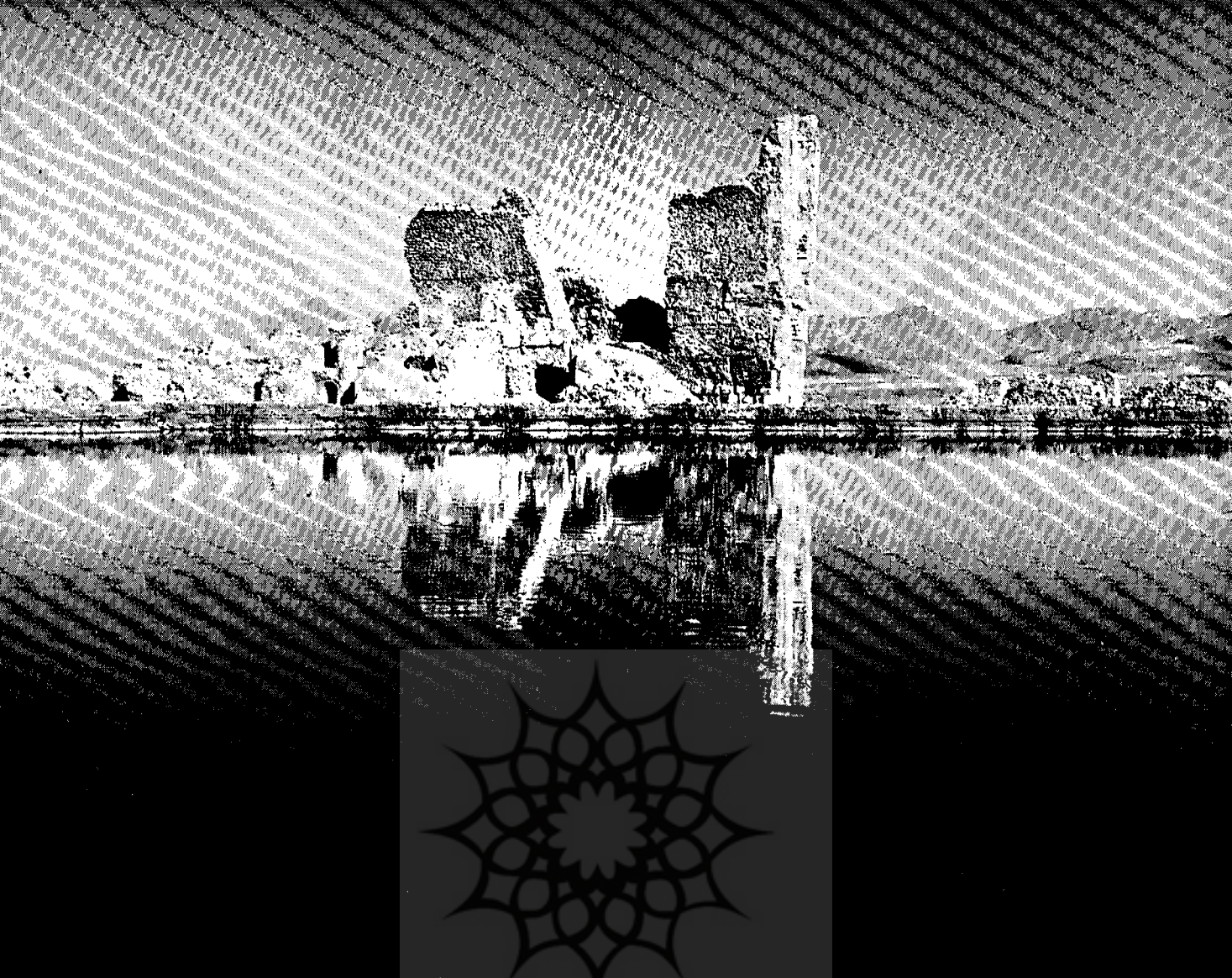
در آئین‌های کهن ایران ، ناهید
یا ایزد پاکی و آب بسیار ستوده شده و
سرچشمه آبهای پاك در اوستا همچون
ایزدان دیگر در پروردگار اهورامزدا
نیایش شده و یشتن ویژه دارد و نیز ماه
مقدس آبان باین ایزد منسوب است .
پاکی و پاکیزگی و پاك‌کنندگی و
برکناری از هرگونه آلودگی در نام
ناهید چندبار تأکید شده چنانکه نام کامل
وی « اردوسورانا هیته » نشان دهنده
نالودگی و زورمندی (در پاك‌کنندگی)
و پاکیزگی و برکناری از هرگونه
ناپاکی است .

ایرانیان بنام این ایزد هم مانند
ایزدان آذر و مهر پرستشگاههایی برپا
میکردند که در آنها اهورای بزرگ یا

یزمان ما - گودال باغچه میان مدرسه و
مسجد نراقی - آقا - در کاشان) .
پادیاو کم کم از پیش پرستشگاهها
بدرون خانه‌ها نیز راه یافته و چون
معماری ایرانی درون گراست تبدیل
حیاط‌های گرد بسته به پادیاو و گودال
باغچه لطف بسیاری بخانه‌های ایرانی
داده است .

در شهرها و آبادیهای پیرامون
کویر که کمتر به آب روان همکف زمین
دست داشته‌اند پادیاو بصورت گودال
باغچه و حوضخانه‌های زیرزمین درآمده
است تا بتوان آب کاربزه‌های زرف را در
آنها روان ساخت گودال باغچه‌ها گذشته
از دستیابی به آب روان زیرزمین
جایگاههای خنک و دلچسبی را برای
تابستان گرم و سوزان آن سامان فراهم
ساخته است (چنانکه مثلاً در کاشان -
روزهائی که گرما نزدیک به ۴۵ درجه
میرسد گودال باغچه‌های آن شهر برای

* کار - کانال - راهروقات

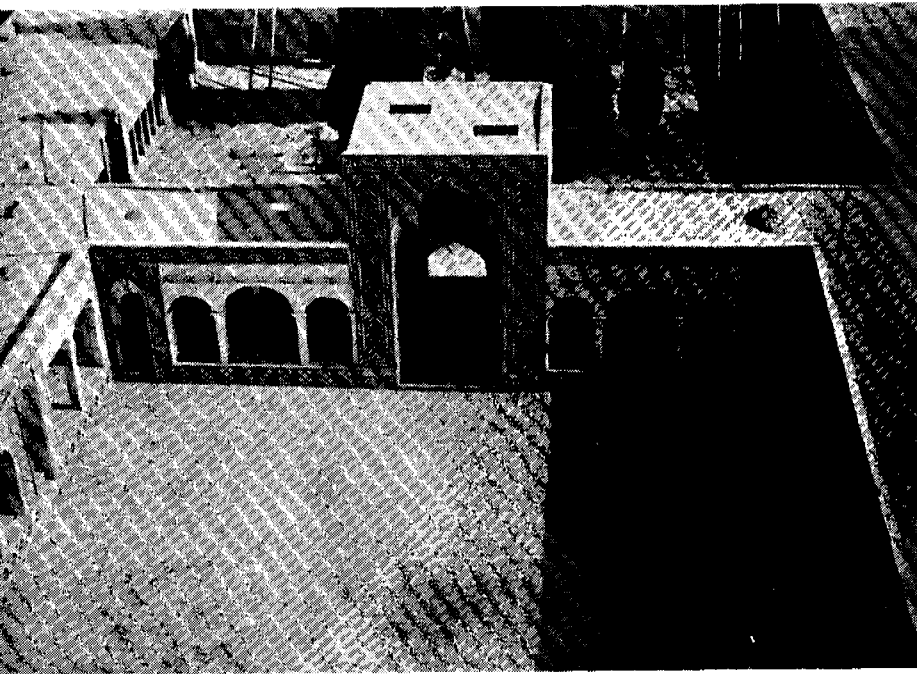

برکه آتشکده آذرگشسب - تخت سلیمان

میگوید که در زمان وی هنوز کتیبه‌ای
بزرگ پهلوی داشته که هزینه ساختمان
آنها معلوم میکرده است) .

بگفته اصطخری (که خود راهبان
بوده و همه راهها را پیاده پیموده است)
آتشکده کاریان (که بآن ناریس نیز
میگفته‌اند) بیرون شهر گور براه شیراز
«بر برکه‌ای نهاده» . وجود این برکه
که بتازگی پیرامون آنها خاکبرداری
شده) در پیش بنا خود یکی از دلیل‌های
بزرگ معبد بودن آن میباشد که
ستایشگران می‌توانسته‌اند پیش از درآمدن
پرستشگاه با بهره‌گیری از آب آن (پاک
وصافی) شوند .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آتشکده آذرگنسب یا آذر خسروان ایران در نزدیکی نطاب بربل برکه‌ای نهاده شده که مانند برکه فیروزآباد از تانگ آن می‌جوشد و نیز کوه بیستون یا بغستان (که همیشه نزد ایرانیان مقدس بوده) در پای خود چشمه‌ای جوشان و برکه‌ای دست‌ساز دارد بهمچنین چشمه‌های جوشان پیرامون کویر چون چشمه‌علی ری دامغان گوشه خمین چشم محلات چشمه سمنان مدوار یزد و نظائر آن مورد احترام مردم بوده تا آنجا که پس از اسلام هم اغلب آنها بشاه‌مردان یا بزرگان و پیران منسوب شده است.

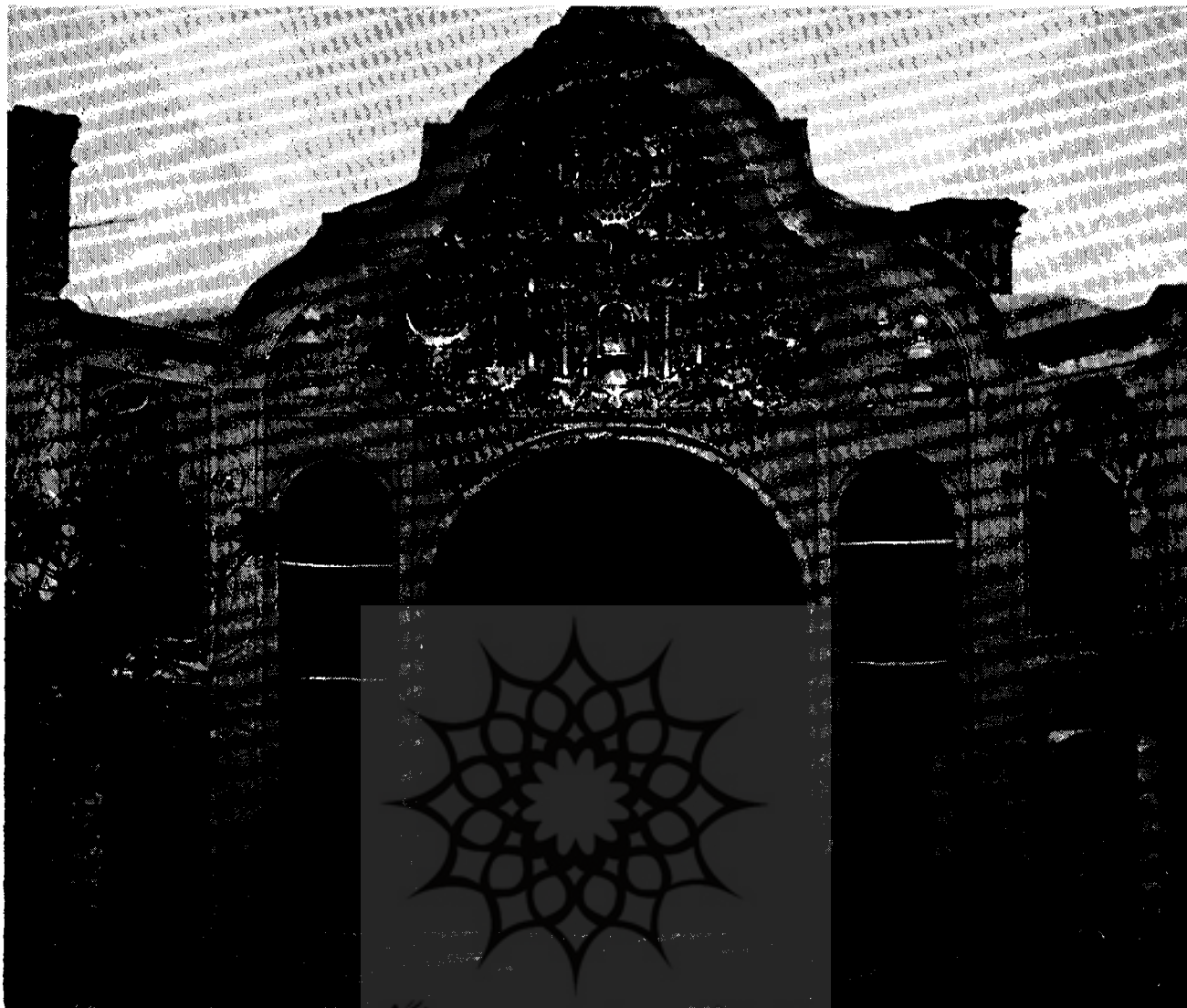
طبیعی است که تقدیس آب گذشته از جهات مدبنی آن نزد ایرانیان تا حد زیادی نیز به اقلیم خشک و کم آب میهن ما بستگی داشته است و شاید از همین رو ایرانیان در ساختن سد و بند ریحشاپ و کندن کاریز و کار (کانال) همیشه مهارت فوق‌العاده داشته‌اند و چون کارهای آبی نیز یکی از ارمغانهای ایران به جهان معماری است درپخش دیگری از این سلسله مقالات درباره آن بتفصیل سخن خواهد رفت. اکنون باز میگردیم به پادیاو که بصورت‌های گوناگون در معماری ایران عرضه شده است.

جز پادیاو و گودال باغچه باید از وضوخانه‌های مساجد و حوضخانه‌هایی که درمیان یا گوشه گوشکهای زیبای ایرانی ساخته شده نیز یاد کنیم.

کمتر مسجدی است که در کنار یا در پیش سردر آن وضوخانه‌ای (درست مانند پادیاوهای ایران پیش از اسلام) نیز نداشته باشد بجز مساجد، امازاده‌ها و حسینیه‌ها نیز اغلب دارای پادیاو و یا حوضخانه‌است درمیان‌خانقاهها پادیاوهای زیبایی می‌توان یافت که برای نمونه صحن و کیل‌الملکی و عمارت سرچشمه بقعه و خانقاه ماهان را میتوان نام برد که هر یک پادیاوی کامل و زیباست.

کمتر کسی است که باغشاه فین کاشان را دیده باشد و ساعتها درکنار

بالا : خانقاه ماهان - در بالای عکس، پادیاو بصورت اصلی نمایان است ولی حیاطی که درپائین قرار گرفته، در دوران اخیر تغییر شکل داده و حوض و باغچه آن از بین رفته است
پائین : میدان گنجعلیخان - کرمان
(حوض میان میدان، از روی آثار بازمانده ازدوران صفوی عیناً بازسازی شده است)

حوض و باغچه خانه بروجردی - کاشان

ژوئیه شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

یزد ، کرمان ، اصفهان ، تهران ، مازندران و خراسان برجای مانده همه دارای پادیاو است که باید از میان آنها از حوضخانه هشت باغ دلگشای شیراز کاخ هشت بهشت اصفهان ، صاحبقرانیه تهران ، چهلستون اشرف مازندران (محل فعلی شهرداری بهشهر) و باغ منزار کاشمر یاد کرد که هر کدام گوشه‌ای از بهشت را بخاطر می‌آورد .

حوضخانه و حوض جوش شاه‌عباس و فتح‌علیشاهی آن زیبایی خیره‌کننده معماری ایرانی را تحسین نکرده باشد . همچنین در باغ دولت‌آباد یزد در عمارت پیش در پیش سردر در باغ زیبای بهشت آئین و حتی در زیر بادگیران نمونه‌های گوناگون و متنوعی از پادیاو را میتوان دید .
 کاخها و باغهایی که در شیراز ،